

תלמידי ר' עקיבא

(תנונה למאמרו של הרב שמואל דוד - "צהרי ו")

במאמרו של הרב שמואל דוד, קושר המחבר את מות תלמידי ר' עקיבא למרד בר כוכבא¹, ובונה את הקשר הזה על כמה יסודות²:

- א. קשה לומר שהיו לר' עקיבא 24,000 תלמידים, ומסתבר שהמדובר באלה שהלכו בשיטתו בענין מרד בר-כוכבא ולחמו בצבאו.
- ב. באיגרת רב שרירא גאון נכתב כי "היה שמד על תלמידיו של ר"ע", ומסתבר שזוהי הריגה במלחמה. ולכן יש לפרש את דברי הגמרא שמתו מ"אסכרא" על פי המילה הערבית 'אסכר', שכוונתה - צבא או חיילים.
- ג. יש לומר: אינני רואה כיצד ניתן לקחת נושא הכתוב בגמרא, בראשונים ובפוסקים כפשוטו, ולהסבירו בדרך חדשה, שלא הלך בה מישהו ממפרשי הש"ס, ראשונים או אחרונים.

1. הערת המערכת: להרחבת בירור זה, עיי' "שיחות הרב צבי יהודה" (לי"ג בעומר תשכ"ו); מאמרו של הרב משה צבי נריה זצ"ל: "האבלות בימי הספירה על מות תלמידי ר' עקיבא" ("אמונת עתיד", בהוצאת מכון התורה והארץ, כפר דרום, גיליון 41, אייר-סיון תשס"א. נכתב על פי שיעור שנתן הרב נריה בישיבה בכפר הרא"ה); "צניף מלוכה" (עמ' 179-180); יסוד המשנה ועריכתה (עמ' כא-כה).
2. הרצ"ה זצ"ל (שם) מסביר על פי אותו הקשר את מה שמסופר בגמרא בברכות (ס, ב) על ר' עקיבא שבני העיר סרבו לארח אותו, ואמר: כל דעביד רחמנא לטב עביד, ובא גייס על העיר באותו לילה. עיי"ש. הרב נריה (שם) מסביר על פי הקשר זה את מה שכתוב בטור (או"ח סי' שצג) שנהגו שלא לעשות מלאכה בימי הספירה אחר השקיעה, מפני שבאותה שעה קברו בסתר את תלמידי ר' עקיבא.

א. תלמידים ולא חיילים

מפורש בגמרא ביבמות (סב, ב) שתלמידים אלו היו לומדי תורה ולא חיילים. ר' עקיבא אומר: למד תורה בילדותו ילמד תורה בזקנותו. היו לו תלמידים בילדותו יהיו לו תלמידים בזקנותו, שנאמר: בבקר זרע את זרעך ובערב אל תנח ידך... אמרו: שנים עשר אלף תלמידים זוגים היו לו לר"ע מגבת ועד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיה העולם שמם עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם: רבי מאיר ורבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע, והם הם העמידו תורה באותה שעה. הרי ברור לפנינו שהגמרא מדברת על תלמידים של תורה, כשהתלמידים השניים באו במקום התלמידים הראשונים, ולא חיילים שנקראו תלמידים על דרך השאלה³.

ב. איגרת רב שרירא גאון

כל המעיין בנוסח של האיגרת (בהוצאת ד"ר לוויין) ימצא שהיא כתובה בשתי נוסחאות עיקריות. המילה "שמדא", (מתוך הנחה שנכונים דברי הכותב ש"שמדא" יתפרש כנפילה בקרב, כי הרי בדרך כלל "שמדא" פירושו גזירה) מובאת רק באחד מהם. וכאשר יש נוסח שאינו מתאים עם חז"ל ולעומתו נוסח המתאים עם חז"ל, ברור שהטעות הינה בנוסח הנוגד את חז"ל (זהו ג"כ הסברו של ד"ר לוויין עצמו, המפנה לתשובת רב נטרונאי גאון - מובאת בשערי תשובה לגאונים ס"י רנט, ובהלכות פסוקות לגאונים ס"י צד - שכתב בדיוק כדברי חז"ל). ואכן לא קיבלנו שום רמז מחז"ל לחיבור זה, שבין תלמידי ר' עקיבא לבין מרד בר-כוכבא.

3. הערת העורך (ע. א.): על כך כתב הרצ"ה זצ"ל: "תפיסתו של גרץ, ועוד כמה כמה היסטוריונים, הרואים בר' עקיבא ותלמידיו חיילים בעלמא שהצטרפו למלחמה לאומית-חילונית נגד הרומאים - שלא מתוך תורה - היא סילוף. תלמידיו היו תלמידי ישיבה, צדיקים וקדושים, גדולי תורה ואמונה. לעומת זה, תפיסתו של ר' יצחק אייזק הלוי (בספרו: דורות ראשונים), שמתאר את ר' עקיבא כמוסר נפשו נגד גזרות הגויים על לימוד התורה, בלי קשר עם התעוררות לאומית, גם היא בניגוד לדברי הרמב"ם שר' עקיבא היה נושא כליו של בר כוכבא. אלא דווקא מתוך גדלותו בתורה, מתוך מסירות נפשו לקיום התורה, בדרגת קודש קדשים, נמשכה הכרת הקדושה של הלאומיות הישראלית, והצטרף הוא ותלמידיו לתנועת המרד, תמך בבר-כוכבא ועודדו במלחמתו.

בבבלי אף לא מוזכר הקשר של ר' עקיבא עצמו למרד, ובירושלמי מוזכר רק שר' עקיבא קרא לו מלך המשיח⁴. אבל מנין ששלח גם את תלמידיו להילחם?

ג. השמטת ענין המרד

במאמר המוסגר, בכלל מענין מדוע חז"ל כמעט ולא הזכירו כלל מענייני מרד בר-כוכבא (רק מענייני תוצאותיו, שזה הוזכר באגדות החורבן בפרק ה' בגיטין). לא רק התנאים שבארץ ישראל כמעט ולא דברו על המרד, שעל זה יתכן לומר שלא יכלו לכתוב מחמת הרומאים ששלטו אז; אלא גם בתלמוד הבבלי, שלא היה שם פחד מהרומאים, יש התעלמות כמעט גמורה מרעיון המרד. אמנם הרמב"ם (ה' מלכים פי"א ה"ג; ה' תעניות פי"ה ה"ג) אמנם כותב על בר כוכבא "ודימו הוא וכל חכמי דורו שהוא מלך המשיח", וכבר תמהו נושאי כליו של הרמב"ם מנין לו דברים אלו שלא נזכרו בחז"ל. ואדרבה, במדרש (איכה רבה פ' ב סי' ד) מובא אחרת, שר' יוחנן בן תורתא חלק בחריפות על דברי ר' עקיבא, ואמר: "יעלו עשבים בלחידך, ועדיין בן דוד לא בא"⁵. וכן בגמרא (סנהדרין צג, ב) מובא שחכמי ישראל בדקוהו לבר-כוכבא ולא עמד ברמה הרוחנית המתאימה עד שהרגוהו. ופשטות הגמרא היא שלא כדברי הרמב"ם, שכל חכמי הדור דימו שהוא המשיח.

4. הערת העורך (ע. א.): אולם לשון הרמב"ם (ה' מלכים פי"א ה"ג) היא: "ר' עקיבא, חכם גדול מחכמי המשנה היה, והוא היה נושא כליו של בן כוזיבא המלך". ועל כך העיר הרצי"ה זצ"ל: "לא ידוע לנו מה מקורו של הרמב"ם על כך שהוא בעצמו לקח חלק פעיל במרד עד כדי היותו נושא כליו של בר-כוכבא". ומוסיף שמדברי הרמב"ם משמע שפסק כך להלכה.

5. הערת העורך (ע. א.): בענין זה אמר הרצי"ה זצ"ל (שיחות הרב צבי יהודה, פרקי משיח, סעי' 16-17): "יש לשים לב לסגנונו של הרמב"ם. הוא לא כתב שר' עקיבא 'טעה' אלא 'דימה שהוא משיח'. ר' עקיבא הוא שליח א-להי ואינו טועה. 'דימה' הוא ביטוי יותר עדין. ר' עקיבא ראה שיש בבר-כוכבא צד משיח, שיש בו ניצוץ של משיח. המושג של משיח אינו פשוט. אצל בר-כוכבא, גילוי הגבורה מול הגויים היה גילוי של ניצוץ משיחי.

במקום אחר (שיחות הרצי"ה, ל"ג בעומר תשל"ח) אמר הרצי"ה זצ"ל: "המשיח יהיה האדם הגדול ביותר בישראל, תלמיד חכם גדול בתורה וביראת שמים... לומר שבר-כוכבא היה כזה - בוודאי אין זה נכון. אמנם יש מדרגות בקודש. ר' עקיבא ראה בבר-כוכבא קוממיות ישראל נגד הגויים, חלק ממשיחיות... משיח צריך להיות אדם גדול רוח... 'הריחו ביראת ה' - בעל חוש נשמת. אדם לעילא לעילא. ואת כל זה לא מצאו חז"ל בבר-כוכבא. אבל ר' עקיבא לא התחשב בדעתם. כל מה ששייך לתקומת ישראל, יש בו ענין של משיחיות. אין בבר-כוכבא שלמות של יראת שמים? - אף על פי כן! וכאן ההבחנה הדקה בחילוק בין גישות חלק מחז"ל לגישת ר' עקיבא". עיי"ש בהרחבה.

בכל אופן לא ברור לנו יחסם של חז"ל למרד בר-כוכבא (כמו שגילו לנו בפירוש את דעתם השלילית על המרד שקדם לחורבן בית שני בפרק חמישי בגיטין, וקראו למחולליו "בריוני" וכפירוש רש"י שם: "אנשים ריקים ופוחזים למלחמה").

וזכורני שראיתי פעם מכתב של האדמו"ר זצ"ל מחב"ד שהיה ידוע בבקיאותו המדהימה בכל התורה כולה, שהעיר כמה הערות על ספר שנכתב על מועדי ישראל, ושם נכתב בל"ג בעומר שמנהג חץ וקשת זה לזכר המרד, וכתב שאין זה ממקורותינו אלא כנראה ממקור של ה"משכילים".

